

ezzel szemben, hogy Jókai nyelvezetének totalitását bemutassa. A négy stílusmű (világosság, nyelvhelyesség, illőség, ékesség) közül az utóbbi kettő kap több alfejezetet, mindegyik kis fejezetben egy tanulmány csírája rejlik. A harmadik alfejezet, az illőség a következő szempontokat veti fel: szóbőség (egyéni szóalálmányok, „nyelvészkedés”, idegen szavak, szlenges szavak, frazémák, névadás, tréfás etimologizálás), metakommunikáció, köznyelvitől eltérő beszéd, mondatszerkesztés (elsődleges szóbeliség, ritmikus mondatok, élőbeszéd sajátosságai). A szerző MILMAN PARRY és WALTER ONG elméleteire is utal, mikor levezeti Jókai prózájának jellegzetességeit: a szóbeli formális kifejezőmód jellemzőire bukkan, melyek a homéroszi eposzokban is megfigyelhetők.

Ezt a feltételezést erősíti a negyedik stílusmű, az ékesség vizsgálata is. „Ha Krúdyt a különleges metaforák jellemzik, akkor Jókait inkább a különleges és bravúrosan kezelt alakzatok” – állapítja meg a szerző (250). A gondolatalakzatok (211–225) után a szóalakzatok (225–238) bemutatása a quadripartita ratio (hozzáadás, elvétel, felcserélés, szórendi csere) alapján történik. A szóképek tárgyalását egy összefoglaló elemzés zárja, A lőcsei fehér asszony egy részletének stilisztikai analízise. A stílusesszék példatára kitűnően használható lenne például a középiskolában is, bizonyára a példák bősége miatt hiányzik nekem ebből a fejezetből is egy áttekintő táblázat.

Csábító lenne, de nem illő a recenzensnek magyartanárként a Szemle rovatban a magyartanítás problémáiról elmélkedni. A kötet által felvetett kérdések remélhetőleg jó irányba terelik a magyartanítást, a kerettanterv és általában az oktatás körül folyó vitákat. Egy kérdést azonban már a borító felvet, ezt hadd tegyem szóvá: a kötet elején Horowitz Lipót Jókai-portréja, a hátulján Stróbl Alajos Olvasó lányok című szobra. Tudjuk, a 19. században a lányok Jókait olvastak, Jókait sokan olvasták. Mit rejt számára a jövő (a 22.) század regénye? Őt olvassák? Vagy nem őt? Egyszerűsítve? Rövidítve? Tartalmi kivonatban? Tankönyvi elemzésben? Nem is olvassák, mert nem szóbeli tétel? Nincs is a tantervben?

A válasz nem független a retorikától: ha olyan kompetenciaként tekintünk rá, mely szerszámosládaként képes a megfelelő eszközöket kínálni a tanulóknak (olvasóknak) a szövegelemzéshez, akkor helye van Jókai és minden szerző mellett. A Jókai és a retorika talán egy sorozat első darabja lesz, amely mások (például a kötetben többször említett Vörösmarty, Mikszáth, Móricz) életművében is segíti a félreértelmezések, mítoszok lebontását és a szerzők (újra)olvasását. Az irodalom és a nyelvészet határmezsgyéjén álló retorikai szemléletű Jókai-elemzés tehát ajánlható az eredeti Jókai-művek forgatása mellett az irodalommal, nyelvészettel, humán tudományokkal foglalkozó kutatóknak, egyetemi hallgatóknak, általános és középiskolai tanároknak, középiskolás diákoknak (és szüleiknek).

MAJOR HAJNALKA
MNÁMK Gimnázium

Diszharmóniás jelenségek a beszédben

Szerk. GÓSY MÁRIA. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2015. 262 lap

A kötet a beszéd tervezésekor végbemenő folyamatok egy részének elemzéseit tartalmazza nyelvészeti, fonetikai és pszicholingvisztikai szempontból, a magyar beszéd esetében. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások fontos és aktuális témáját dolgozza fel, nagy alapossággal.

A hazai kutatók körülbelül másfél évtizede kezdtek a magyar beszéd diszharmoníás és megakadásjelenségeinek vizsgálatába.

A tanulmánykötet elsődleges célja, hogy bemutassa a legújabb kutatások eredményeit. Megfogalmaz továbbá egyfajta alapvetést a diszharmoníás és megakadásjelenségek összefüggéseiről, a lehetséges elméleti hátterekről és a módszertanról.

A tartalomjegyzék után a szerkesztő bevezetőjét olvashatjuk.

A Diszharmoníás jelenségek, megakadások a beszédben című részben GYARMATHY DOROTTYA a beszéd diszharmoníás jelenségeit definiálja és részletezi. A spontán beszéd sajátosságainak bemutatása után definiálja a megakadásjelenségeket. Ebben a részben kifejti, hogy a definíció tekintetében máig sincs konszenzus a kutatók között, ezért a témával foglalkozóknak mindig pontosan meg kell határozniuk az elemezni kívánt jelenségeket. A fejezet bemutatja a megakadások vizsgálatának tudományterületi háttérét, majd a kategóriába sorolás kérdéseivel foglalkozik, úgymint a bizonytalanságból adódó megakadások valamint a hiba típusú jelenségek. A megakadásjelenségek javítási lehetőségeinek bemutatása után a fejezet végén a megakadásjelenségek kutatásának tudományos hasznát ismerhetjük meg.

A Megakadásjelenségek és az anyanyelv-elsajátítással GÓSY MÁRIA és NEUBERGER TILDA a tipikus fejlődésű gyermekek nyelvi viselkedésének jobb megismeréséhez, továbbá a spontán beszédük sajátosságainak pontosabb leírásához járulnak hozzá. A tanulmány számos kérdést vet fel az anyanyelv-elsajátítás és a gyermekek spontán beszédének megakadásjelenségeivel kapcsolatban. A kérdések megválaszolásához hazai és nemzetközi kutatások tanulságait használják fel a szerzők. A tanulmány eredményei hozzájárulnak a nem tipikus fejlődésűek spontán közléseinek jellemzéséhez.

A Megakadások a beszédstílus függvényében: spontán narratívákban és társalgásokban című tanulmány BEKE ANDRÁS, GÓSY MÁRIA, HORVÁTH VIKTÓRIA, GYARMATHY DOROTTYA, NEUBERGER TILDA valamint AUSZMANN ANITA kutatását mutatja be. A vizsgálat a megakadásokat mutatja be két beszédstílusban, a spontán narratívákban és a társalgásokban. A BEA adatbázis 50 adatközlőjének társalgását és spontán narratíváját választották ki random módon, majd a leggyakoribb 7 megakadásjelenség-típus (újraindítás, ismétlés, kitöltött szünet, töltelékszó, téves kezdés, téves szó, anticipáció) sajátosságait elemezték. Elvárásaiknak megfelelően a beszélő bizonytalanságára utaló jelenségek fordultak elő a legnagyobb számban mind a spontán narratívában, mind a társalgásban. A kutatás eredményei alátámasztják továbbá, hogy a beszédstílus meghatározó a megakadások megjelenésében, azonban a megakadások nem jellemzik magát a beszélőt.

A Kitöltött szünetek jellemzői – különös tekintettel az irreguláris zöngeminőségre című kutatás MARKÓ ALEXANDRA munkája. A vizsgálat célja a hezitálás és az irreguláris zöngeminőség kapcsolatának elemzése különböző szempontokból. A BEA adatbázis 20 adatközlőjének életinterjújának elemzését a szerző a kitöltött szünetek tekintetében tette meg. A hezitálások háromnegyed részében található irreguláris fonáció. A kutatás adatai alapján a glottalizáció a férfiak beszédére volt jellemzőbb. Jelen kutatás alapján a hezitálások irreguláris voltára hatással van a hezitálás időtartama, a beszélő személye, valamint az irregularitás helyzete a hezitáláson belül. Nem befolyásolja az irregularitást a hezitálás pozíciója, és tapadó vagy elváló jellege sem. További kutatásokkal kiegészítve jelen vizsgálat tapasztalatai hozzájárulhatnak az igazságügyi hangszakértéshez.

Az Ismétlések és újraindítások temporális mintázatait mutatja be GYARMATHY DOROTTYA, NEUBERGER TILDA és AUSZMANN ANITA kutatása. A vizsgálatban arra a kérdésre

kerestek választ, hogy milyen különbségek mutathatók ki az első és második kimondás időtartamában, és ez az esetleges eltérés hogyan realizálódik hangszinten.

BÓNA JUDIT vizsgálata az Ismétlések mint megakadások fiatalok, idősödők és idősek beszédében címmel az ismétlések temporális, formai és funkcionális jellemzőit elemzi, az életkor függvényében. A kutatás eredményei szerint a fiataloknál gyakrabban jelennek meg az ismétlések, mint az idősebbeknél, és az idősebbeknél ritkábban a bizonytalansági megakadások is, aminek oka lehet, hogy az életkor előrehaladtával a beszéd- és artikulációs tempó lassul, a szünetek hosszabbodnak, elegendő időt biztosítva a beszédtervezésre.

A szerkesztési szakaszok sajátosságai újraindításkor és téves kezdéskor spontán beszédben című tanulmányban GYARMATHY DOROTTYA, GÓSY MÁRIA, HORVÁTH VIKTÓRIA, NEUBERGER TILDA, és BEKE ANDRÁS az újraindítások és a téves kezdések szerkesztési szakaszainak elemzési eredményeit mutatják be. A kutatásból megismerhetjük a két jelenség előfordulási sajátosságait, a jellemző mintázatokat, és a mért időtartamok összefüggését a kitöltéssel, a kijuttatott szórészlettel és a szófajjal. Eredményeik hozzájárulnak a megakadásjelenségek további funkcionális elemzéséhez, a beszélők stratégiájának jobb megismeréséhez, és felhasználhatók beszédtechnológiai alkalmazásokhoz.

Megakadásjelenségek előfordulása a beszédtempó függvényében címmel KREPSZ VALÉRIA arról számol be, hogy a spontán beszédben előforduló diszharmonias jelenségekre milyen hatással van a beszéd sebessége.

AUSZMANN ANITA A spontán beszéd időviszonyai 40 évvel ezelőtti és mai beszélőknél című kutatása a beszédszakaszok, szünetek, valamint az artikulációs és beszédtempó különbségeit vizsgálja az 1970-es években rögzített Szalag Korpuszban valamint a BEA adatbázisban. Eredményeiből megtudhatjuk, hogy a beszéd- és artikulációs tempó eltérése nem volt igazolható, a beszédszakaszok tekintetében azonban elmondható, hogy a mai beszélők kevesebb szótagból álló, rövidebb időtartamú beszédszakaszokat hangosítottak meg. A mai beszélőkről megtudhatjuk továbbá azt is, hogy gyakrabban szakítják meg közléseiket szünetekkel, mint a 40 évvel korábbi nyelvhasználók.

A Megakadásjelenségek siket és ép hallású beszélők szövegfelolvasásában AUSZMANN ANITA és GYARMATHY DOROTTYA vizsgálták siket és ép hallású beszélők beszédszakaszait, szüneteit és megakadásait felolvasás során. A siketek beszédére jellemzők a rövid beszédszakaszok, a gyakoribb és hosszabb szünetek, valamint a megakadások. A kutatás eredményei a siketek beszédének pontosabb megismeréséhez járulnak hozzá.

A tanulmánykötet záró tanulmánya A megakadásjelenségek gyűjtésének és lejegyzésének módszereit mutatja be. NEUBERGER TILDA és GYARMATHY DOROTTYA írnak a valós idejű korpuszokról és rögzített korpuszokról, valamint a különböző korpuszokban történő annotálásról, a lejegyzésekről és jelölésekről.

A kötet bármely cikkét olvasva elmondható, hogy innovatív és aktuális beszédkutatási eredményeket hordoz magában. A tanulmányok egytől egyig alapos, színvonalas munkák eredményei, a modern beszédtudomány kiváló alkotóinak munkái.

SZABÓ ÁGNES

Eötvös Loránd Tudományegyetem